

Opgave Vergiliuswedstrijd 2017-2018

Vergilius, *Aeneis*, 3. 655-674

Situering van het opgavefragment

In boek III zet Aeneas zijn verhaal voort dat hij begon aan het hof van Dido, koningin van Carthago. In het tweede boek vertelde hij over de val van Troje. Nu staan zijn reisavonturen centraal waarbij het opvalt hoe hij min of meer de omgekeerde reis van Odysseus maakt. Deze was tamelijk aan het begin al bij de Cyclopen terechtgekomen. Aeneas en de Trojanen doen bijna op het eind van het verhaal het eiland van de Cyclopen aan. Hier ontmoeten ze een uitgehongerde en verwilderde Griek, Achaemenides, die door Odysseus vergeten was en zich gedurende jaren met wortels en planten in leven heeft gehouden. Uit zijn mond krijgen de Trojanen het verhaal te horen dat iedereen uit de Odyssee kent, hoe Odysseus de cycloop Polyphemos te slim af is. De Trojanen hebben medelijden met hun vroegere vijand en nemen hem mee aan boord. Hij is de smekeling, *supplex* in vers 667.

Achaemenides is nog maar nauwelijks uitgesproken (vers 655: *Vix ea fatus erat*) of Polyphemos verschijnt, steunend op een stok en met zijn schapen om zich heen. De Trojanen nemen de vlucht. Polyphemos probeert hen eerst op het gehoor te achtervolgen, maar slaakt dan een vreselijke kreet. In het vervolg op deze passage zien de Trojanen hoe de cyclopen van overal verschijnen om Polyphemos te hulp te komen.

Concurrentie met Homerus

Vergilius gaat hier natuurlijk heel bewust de concurrentie met Homerus aan. Hij gebruikt daarbij een paar technieken die hij in zijn hele oeuvre wel vaker toepast: de omkering en de concretisering.

1. Concretisering

Terwijl het eiland van de cyclopen bij Homerus zich in een onbestemde mythologische wereld bevindt, geeft Vergilius het een duidelijke en onmiskenbare identificatie: we bevinden ons op Sicilië aan de voet van de Etna en dus niet zo ver weg van de kusten van Italië (vers 674). De Trojaanse vloot neemt de vlucht via de Ionische zee (vers 671).

Deze keuze heeft veel met de context in beide epen te maken. Bij Homerus vormt de passage ook een deel van het reisverhaal door Odysseus. Hij doet dit aan het hof van de Faiaken, een even mythisch en onbestemd volk als de cyclopen zelf. Aeneas daarentegen vertelt zijn verhaal aan Carthagers die zelf geoefende zeelui zijn en de landen en eilanden van de Middellandse Zee kennen.

2. Omkering

De omkering laat zich al zien in de situering van deze passage aan het einde van Aeneas' verhaal terwijl ze bij Homerus aan het begin staat.

Het eiland van de cyclopen in de Odyssee is een paradijselijk eiland waar alles spontaan groeit en de cyclopen zich nergens voor hoeven in te spannen. In de *Aeneis* schildert Vergilius een dor en doods landschap, bergachtig vol rotsen en onder de giftige dampen van de Etna. Het is bijna een wonder dat Achaemenides hier zolang heeft kunnen overleven.

De omkering laat zich ook zien in het gedrag van de Trojanen. Terwijl Odysseus wegvaart, scheldt hij zijn slachtoffer van ver nog uit en steekt de draak met hem om te laten zien dat hij niet bang voor hem is. De Trojanen zijn bang en vluchten. Ze proberen stil te zijn maar Polyphemus vangt toch hun stemmen op en probeert ze te achtervolgen.

De omkering werkt ook de andere kant op. Odysseus verliest een aantal van zijn beste manschappen door zijn waaghalzerij. Aeneas wint zelfs een nieuw lid voor zijn bemanning door zijn vergevingsgezindheid.

Deze omkering nu is van groot belang om het portret van Polyphemus door Vergilius te begrijpen. Hij schildert hem weliswaar als een afgrijselijk monster af maar roept tegelijkertijd medelijden op met de blinde reus die alleen zijn schapen als gezelschap heeft.

Technische opmerkingen

1. Halfverzen

Het derde boek van de *Aeneis* behoort tot de boeken van het epos die nog de meeste halfverzen bevat. Dit zijn verzen waarvan Vergilius alleen de eerste woorden heeft gedicht. Het verhaal wordt er niet door onderbroken en de opgave was dan ook de verzen vervolledigen zonder er verzen aan toe te voegen of de strekking van het geheel te veranderen. In de oudheid zelf bleek dit al onmogelijk. Veel van die halfverzen zijn zo sterk en kloppen zo goed dat niemand er ooit iets aan heeft durven veranderen. Dat geldt zeker ook voor het halfvers 661 dat juist door zich tot twee woorden te beperken des te sterker werkt en de eenzaamheid van Polyphemus nog meer benadert.

2. Metrum

Tegenover het korte vers in 661 staat het metrisch abnormale vers 658. De eerste vier woorden in dit vers moeten door de elisies als een aaneengesloten blok gelezen worden. Zo ontstaat een monsterlijk vers, even monsterlijk als de cycloop zelf die hier beschreven wordt.

Prof. Dr. Wim Verbaal

Latijnse taal en literatuur - Vakgroep Letterkunde

Universiteit Gent

Opgavefragment

- 655 Vix ea fatus erat summo cum monte videmus
ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
pastorem Polyphemum et litora nota petentem,
monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
trunca manum pinus regit et vestigia firmat;
- 660 lanigerae comitantur oves; ea sola voluptas
solamenque mali.
postquam altos tetigit fluctus et ad aequora venit,
luminis effossi fluidum lavit inde cruorem
dentibus infrendens gemitu, graditurque per aequor
- 665 iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
supplice sic merito tacitique incidere funem,
vertimus et proni certantibus aequora remis.
sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.
- 670 verum ubi nulla datur dextra adfectare potestas
nec potis Ionios fluctus aequare sequendo,
clamorem immensum tollit, quo pontus et omnes
intremuere undae, penitusque exterrita tellus
Italiae curvisque immugiit Aetna cavernis.